

ДОКУМЕНТИ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ МОСКВИ ПІСЛЯ БІЛЬШОВИЦЬКОГО ПЕРЕВОРОТУ 1917 РОКУ

Григорій Сергійчук

УДК 323.27(470-25=161.2)(093)“1917”

У статті йдеться про спробу української громади Москви продовжувати свою діяльність після захоплення влади більшовиками в листопаді 1917 року. У відповідь на вимушене припинення діяльності Української військової ради МВО московські українці утворили Раду української колонії в Москві, яка стала офіційним представництвом Уряду УНР. Оpubліковано архівні документи колонії з пропозиціями до українсько-російського мирного договору 1918 року. Висвітлено спроби Наркомату з національних справ РСФРР взяти під контроль українських громадян.

Ключові слова: українці Москви, національна політика більшовиків, російсько-українська війна 1918 року.

В статтє идет речь о попытке украинской громады Москвы продолжать свою деятельность после захвата власти большевиками в ноябре 1917 года. В ответ на вынужденное прекращение деятельности Украинского воинского совета МВО московские украинцы образовали Совет украинской колонии в Москве, который стал официальным представительством Правительства УНР. Публикуются архивные документы колонии с предложениями к украинско-российскому мирному договору 1918 года. Освещаются попытки Наркомата по делам национальностей РСФСР взять под контроль украинских граждан.

Ключевые слова: украинцы Москвы, национальная политика большевиков, российско-украинская война 1918 года.

The article deals with an attempt of the Ukrainian community in Moscow to proceed its activities upon the seizure of power by Bolsheviks in November 1917. In response to the forced cessation of activities of the Moscow Military District (MMD)'s Ukrainian Military Council, Moscow Ukrainians formed the Council of the Ukrainian Colony in Moscow, which became the official representation of the UPR's Government. There is a publication of the Colony's archive documents with suggestions for the 1918 Ukrainian-Russian Peace Treaty. The article covers attempts of the People's Commissariat of National Affairs of the RSFSR to take control of Ukrainian citizens.

Keywords: Moscow Ukrainians, Bolshevik national policy, 1918 Russian-Ukrainian war.

Останнім часом зросла зацікавленість діяльністю української громади в Москві у зв'язку зі 100-річчям Української національної революції, оскільки багато її подій пов'язано безпосередньо із цим містом. Діяльність українців Москви регулярно висвітлювалася на сторінках часопису «Украинская жизнь», в особистих спогадах [3; 12]. Щодо узагальнюючих праць, то вагомо представив перебування Михайла Грушевського в Москві в 1916–1917 роках В. Мельниченко [9], деякі аспекти співпраці М. Горького і М. Грушевського з'ясовано в публікації Н. Крутікової [8].

Ці та інші розвідки дають уявлення про події з життя українців у Москві напередодні та після Лютневої революції 1917 року в Росії, коли протягом певного часу в українців з'явилася надія на розвиток власного націо-

нального самоврядування. Однак серед актуальних проблем дослідження минулого української громади Москви й досі залишається невисвітленим її існування в умовах більшовицької влади, яка встановилася в цьому місті невдовзі після Жовтневого перевороту.

З документів, що їх тривалий час переховували в архівних спецфондах, можна встановити: після того, як російські більшовики збройно захопили владу в Москві, організоване українство міста змушене було пристосовуватися до нових умов. Через тісний зв'язок національного відродження з українізацією військових частин багато українських об'єднань діяли при Українській військовій раді Московського військового округу.

Спочатку більшовицький командувач військами Московського округу Муралов (на-

родився в українському Таганрозькому повіті Катеринославської губернії) дозволив існування українських частин. У його наказі від 6 листопада 1917 року наголошувалося, що «волею представників І Українського Окружного з'їзду (16—18 жовтня ц. р.) для задоволення справедливих національних вимог і щоб полегшити штабові працю по формуванню українського війська, З'їзд обрав 15 чоловік, котрі являються окружним органом під назвою Українська військова рада Московської військової округи» [10].

Визнаючи ухвалу З'їзду щодо впливу на всіх вояків української національності, Муралов наказував «всім, що підлягають моєму відому, начальникам та командирам бригад окремих частин і взагалі всім військовим інституціям усі накази і вимоги Ради, що торкаються війська української національності, виконувати і не чинити перепон...

У всіх справах, що торкаються українських військових частин і військових чинів, звертатись до Української Ради Московської військової округи, котрі від цього дня підлягатимуть відому Ради. Українська військова Рада Московської військової округи є в повному контакті зі мною і революційним комітетом.

Раді пропоную взяти всі українські частини і всіх військових чинів української національності на свій облік» [10].

Через чотири дні з'явилася ухвала Московського військово-революційного комітету, якою дозволялося, як виняток, «призначення тих українців-юнкерів у прапорщики, за яких ручається Українська рада в Москві» [11].

Однак з початком конфлікту між російськими більшовиками й Центральною Радою вони змінили свою позицію щодо українізації війська. Так, 5 грудня 1917 року в Москві відбулися загальні збори особового складу польового військово-санітарного поїзда № 1028 (із 40 осіб — 8 українців). На зборах було відмінено рішення старшого лікаря — українця, який хотів відправити поїзд на територію України [5].

А 10 грудня 1917 року в Білому залі Московської Ради робітничих і солдатських де-

путатів під головуванням Сови-Степняка відбулися загальні збори українського гуртка більшовиків і їхніх прихильників, де ухвалили українською мовою резолюцію, яку розіслали в газети України: «Політика Української Центральної Ради нацьковування трудящих мас однієї нації на іншу й тим самим сприяння контрреволюційному рухові на чолі з Каледіним і Корніловим явно не відображає інтересів трудового народу України, а тому вимагаємо негайних перевиборів Центральної Української Ради... Влада в Україні має належати радам робітничих, солдатських і селянських депутатів» [5].

Щоправда, організовані українці вирішили не здаватися. Скажімо, коли полковнику Муравйову з Петрограда було доручено сформувати зведений загін із частин Московського гарнізону для бойових дій проти Центральної Ради, то він змушений був телеграмою повідомити в Смольний, що «части московского гарнізона отказываются участвовать в походе против казаков и украинцев» [2].

Крім того, культурно-освітній відділ Української військової ради, посилаючись на підписаний командувачем МВО Мураловим наказ № 26 від 11 листопада 1917 року, продовжував інформувати громадськість Москви про події в Україні, зокрема, поширював III Універсал Центральної Ради, відкидаючи злісні нападки на нього з боку московських шовіністів. Утім, як згадував Д. Колоніус, «незабаром все перекрутилось. Військова Рада примушена була припинити свою діяльність у Москві» [7].

Коли Українська військова рада — у той час центральна українська організація Москви — змушена була припинити свою діяльність, то для координації громадського життя українців необхідним виявилось створення нового загального органу. Тому вже 20 листопада (за старим стилем) 1917 року активні українці Москви зібралися із цього приводу. Головою Бюро в справах громадян-українців Московської колонії тоді було обрано Євгена Козинцева, його заступником — Валігуру, а секретарем — В. Бульбенка [1, спр. 1, арк. 1].

На наступному засіданні Бюро, 23 листопада 1917 року, ухвалено «надіслати листи всім українським організаціям, існуючим у Москві, з приводу кооптації по одному представникові до Бюро», поширити підписні листи «на користь українських справ», «кожні збори інформувати Бюро з приводу бранців українців галичан». Щодо реєстрації громадян, то зазначили: «Регіструвати малих дітей, вихованих українцями хоч і неукраїнського походження; кожен українець з 18 років має право самостійно виявляти громадянину УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ і брати відповідне посвідчення, якщо живе окремо від сім'ї, а з 20 років повинен кожен громадянин брати окреме посвідчення» [1, спр. 1, арк. 2].

Питання про те, щоб делегувати одного або двох представників до Центральної Ради від імені Бюро, вирішили обговорити «у неділю 26-го листопада с. р. у помешканні д. Одарченко» [1, спр. 1, арк. 2 зв.].

На черговому засіданні, що відбулося 27 листопада, ухвалили постанови стосовно реєстрації організованого українства зі сповіщенням цього в газетних публікаціях, щоб «діловодство Бюро велось на українській мові, реєструвати усіх громадян Української Народної Республіки незалежно від віри...

Про хуторян-волинчан, мешкаючих у Московському повіті, вирішено: зареєструвати їх у Московську колонію, і якщо дійсно росіяне виганяють їх з власних хуторів, то Бюро має звернутись з листом об цій справі до Української Центральної Ради у Київ...» [1, спр. 1, арк. 10, 10 зв.].

З метою визначити позицію українців Москви в ситуації, що склалася, 10 грудня 1917 року в актовому залі Московського комерційного інституту Бюро в справах українських громадян скликало загальні збори української колонії в Москві з таким порядком дня: «1. Про завдання діяльності бюро. 2. Вибори постійного бюро в справах українських громадян Москви».

На зборах проспівали український національний гімн і заслухали III Універсал, а по-

тім — доповідь голови тимчасового бюро Козинцева, обговорили її. Тоді ж було ухвалено звернення української колонії в Москві до Центральної Ради, у якому зазначалося, що вона «буде підтримувати єдиний і правомочний законодавчий орган українського народу» [1, спр. 1, арк. 10, 10 зв.].

«Згадка про Ц.Р. — наш найвищий уряд — викликала великий ентузіазм, бурю оплесків, всі, як один, знялись з місць <...> бадьорі згуки: “Ще не вмерла Україна”...

По скінченні виборів останній докладчик знов взяв слово і в загальних рисах накреслив наші найбільш пекучі культурні потреби в Москві.

Якийсь сивенький дідок поклав на українську школу 100 карб. Це привітали гучними оплесками, і за якихсь чверть години було зібрано майже 3000 карб.

Нарешті о 5 годині розпочалися по волі урочисті широкі згуки — “Заповіту» [7].

Зрозуміло, що за умов, коли російські більшовики плекали надію на швидке упокорення Української Народної Республіки власними силами, вони не поспішали остаточно ліквідувати організацію, члени якої насмілилися співати в Москві «Ще не вмерла Україна». Тому наприкінці січня 1918 року в будинку № 4 по Антип'євському провулку, крім Ради української колонії в Москві, розміщувалися: Консул УНР з канцелярією, «Дитячий захист», Жіноча спілка, Український шкільний союз, Спілка залізничників, Спілка торгово-промисловців, Союз артистів, Редакційний комітет газети «Українське слово», Робітничий клуб, Комітет партії соціал-демократів, а також національні організації білорусів. Найближчим часом у цьому приміщенні планували відкрити школу для дітей, лекторій з українознавства, Український громадський клуб, товариство «Просвіта», читальню й бібліотеку, курси артілі трудової інтелігенції.

Тоді Рада української колонії в Москві продовжувала опікуватися нашими військовиками, що й досі перебували на лікуванні в Москві, та дітьми-сиротами, які утримувалися на її кошти з початку Першої світової війни. Так,

30 січня (за старим стилем) 1918 року тринадцять українських військовополонених у Бобруєвському шпиталі в Лефортово одержали по два карбованці допомоги [1, спр. 3, арк. 2].

Однак ситуація різко змінилася після визнання УНР у Бересті центральними державами самостійною й незалежною. На сторінки російської преси виплеснувся гнів шовіністичних сил, вимоги рішучої відповіді «хахлам».

Відтак перед ультиматумом центральних держав більшовицький уряд змушений був виводити свої війська з України. А це відразу відбилося на ставленні більшовиків до українців, які залишалися на підконтрольних їм територіях. Відповідно, насамперед відчули на собі це українці Москви, куди з початку березня 1918 року переїхала з Петрограда Рада Народних Комісарів РСФРР. Уже наприкінці цього місяця в структурі Наркомату з національних справ було створено спеціальний відділ для контролю за діяльністю української колонії в Москві.

Російські більшовики не випадково зацікавилися діяльністю української громади Москви. На цей час вона одержала повноваження від Уряду УНР представляти його інтереси в РСФРР, відтак підготувала відповідну доповідну записку щодо переговорів для визначення умов мирного договору між більшовицьким урядом Росії та Українською Народною Республікою.

Саме після цього терпець більшовиків урвався, і вони розпочали систематичне переслідування представників українства Мо-

скви. Керуючий Міністерством закордонних справ УНР М. Любинський змушений був 17 квітня 1918 року в ноті з приводу перенесення мирних переговорів зі Смоленська до Курська висунути такі вимоги: припинити перешкоджати діяльності Ради української колонії в Москві, забезпечити громадянам УНР у Москві задоволення їхніх громадянських та культурних прав [6].

Проте це не подіяло: як засвідчують представлені документи, навпаки, намагання влади контролювати українську колонію в Москві, репресії проти українських активістів, у тому числі й тих, хто займався консульськими справами від імені України, продовжувалися.

У зв'язку з арештами співробітників Генерального консульства Української Держави в Москві його новий керівник Олександр Кривцов звернувся до Наркомату закордонних справ РСФРР з відповідною заявою. У відповідь представники Російсько-Українського відділу згаданого відомства відповіли, що перевірки, мовляв, «в більшості випадків підтвердили справедливость арестов сотрудников консульства». Зокрема, у відповіді більшовицьких дипломатів стверджувалося, що представник Української Держави Равбах нібито «участвовал в одной белогвардейской организации, где он стоял во главе “десятки”, намеревавшейся произвести крупную экспроприацию в одном из правительственных учреждений» [4].

Додатки

[ДОКУМЕНТИ]

[Доповідна записка Української Ради Москви щодо переговорів для вироблення умов мирного договору між більшовицьким урядом Росії та Українською Народною Республікою. (Після 9 лютого 1918 р.)]

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

Московская Украинская Рада, являющаяся представительницей Украинской Республики и ее правительства, постановила отправить своих представителей на место предстоящих переговоров

о заключении мира между Россией и Украиной для представления делегатам Украинского Правительства тех пожеланий и соображений, которые волнуют Московскую Украинскую колонию и которые необходимо иметь в виду при обсуждении условий будущего мирного договора.

Московская Украинская Рада горит желанием, чтобы прежде всего была прекращена борьба и кровопролитие между двумя братскими народами, и раньше, чем стороны приступят к обсуждению условий мира, война между Россией и Украиной должна быть немедленно прекращена или по крайней мере приостановлена. Не касаясь причин настоящего вооруженного столкновения, не задаваясь целью искать и карать виновников ее, Московская Украинская Рада выражает искреннейшее желание заключения прочного мира на началах полной самостоятельности и независимости друг от друга, с восстановлением экономических отношений и установлением товарообмена между Россией и Украинской Республикой, а также с восстановлением публично-правовых и частно-правовых отношений между упомянутыми республиками и с сохранением законных и справедливых интересов каждой из договаривающихся сторон, остающихся на территории противной стороны.

ВОПРОС О ПОДДАНСТВЕ

Гражданином Украинской Республики является каждый, без различия пола, национальности, веры и возраста. 1, родившийся на Украине и живущий там в настоящее время, 2, при желании родившийся и учившийся там или владеющий там каким-либо движимым или недвижимым имуществом и находящийся в настоящее время вне Украины. Кроме этих двух категорий, в число украинских граждан могут зачисляться по ходатайству желающих и с согласия украинского правительства и другие подданные бывшего Государства Российского, которые, хотя и не родились на Украине, но учились там либо проживали долгий ряд лет и связаны делами с Украиной, либо находятся в браке с лицом, родившимся на Украине. Порядок принятия таких желающих имеет определить подробно Украинское правительство, которое каждый раз сносится с соответственным консулом по месту жительства просителя. Принципиально выражено пожелание, чтобы принятие в число украинских граждан было вполне доступно для лиц благонадежных и ничем не опороченных. Украинские граждане, живущие в России, получают право эмигрировать в Украину, ликвидируя свое имущество и увозя с собой свое достояние безпрепятственно. Если не последует добровольная оценка ликвидируемого имущества, то таковую производит комиссия из заинтересованных сторон на паритетных началах под председательством представителя нейтральной страны.

СНОШЕНИЯ МЕЖДУ РЕСПУБЛИКАМИ

Для дипломатических сношений каждая договаривающаяся сторона имеет своего представителя в лице посланника или поверенного в делах на территории другой стороны. Представитель этот, находясь на территории противной стороны, имеет все права и преимущества, представленные там дипломатическим агентам других дружественных государств. При посольстве находится миссия, состоящая из необходимого штата и количества чиновников, и своя охрана. Кроме этого, договаривающаяся сторона для установления консульских сношений допускает консулов другой стороны во все места своей территории, на основании особого соглашения применительно устава консульского, изд. 1893 года, действовавшего на территории бывшего Государства Российского.

УСТАНОВЛЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ДОГОВОРОВ

Договаривающиеся стороны на началах, способствующих дружескому сожительству и клонящихся к укреплению и развитию сношений торговых и промышленных. При этом нужно иметь в виду интересы транспорта, разделения между сторонами жел. дор. имущества тех железных до-

рог, которая остаются в обладании каждой стороны и проходящих по ее территории, и разделение всего актива и пассива. Устанавливая товарообмен, каждая из договаривающихся сторон должна помнить, что Великороссия может доставлять изделия своих машиностроительных заводов, в которых будет нуждаться Украина — по преимуществу земледельческая страна. В этом отношении должны быть установлены известные льготы.

Авторские права, права изобретателей, патентные права, концессии и привилегии, и все аналогичные притязания публично правового характера также должны быть приняты во внимание и должны составить предмет отдельного договора.

Почтовые и телеграфные сношения между Украиной и Россией возобновляются тотчас же после подписания сего договора, согласно постановлениям международного почтово-телеграфного союза.

УСТАНОВЛЕНИЕ ЧАСТНО-ПРАВОВЫХ ОТНОШЕНИЙ

1. Все постановления, приказы, декреты, изданные на территории одной из договаривающихся сторон, коими подданные другой стороны, ввиду условий революционного времени подлежат какой-либо нормировке (социалистические законы) в отношении их частных прав, теряют силу с подписанием мирного договора.

Гражданами каждой договаривающейся стороны считаются и те юридические лица и общества, которые имеют постоянное пребывание на ее территории.

2. Все долговые отношения возобновляются, денежные обязательства должны быть оплачены не позже шести месяцев после подписания сего договора. По ним должны быть уплачены проценты из расчета 6 %, если не был оговорен высший размер процентов. Для ликвидации долговых требований и прочих частных обязательств обеими сторонами признаются и допускаются в качестве полномочных защитников притязаний, представляемых ими физических и юридических лиц, признанных государством общества защиты интересов кредиторов.

3. Граждане одной из сторон, живущие на территории другой стороны или временно на ей пребывающие, пользуются в своей торговой и промышленной деятельности теми правами, коими они пользовались в момент поселения, и не подлежат более высоким и особым налогам, поборам и контрибуциям. Все уже взысканные поборы и контрибуции подлежат возвращению. На территории противной стороны они во всех отношениях пользуются теми правами, привилегиями, свободами, льготами и изъятиями. Как и подданные наиболее благоприятствуемой стороны.

4. Граждане обеих сторон имеют права на территории противной стороны приобретать, владеть и управлять всякого рода движимым и недвижимым имуществом даже в тех случаях, если коренные жители этими правами почему то не пользуются, равным образом они имеют право распоряжаться своим имуществом путем продажи, обмена, дарения, заключения брака, завещания или каким-либо другим способом, а также получать наследство путем завещания или по закону без уплаты каких-либо особенных налогов, взысканий и сборов. Граждане каждой из сторон могут свободно вывозить вырученное ими от продажи своей собственности и вообще свое имущество без того, чтобы они в качестве иностранцев были обязаны платить особенные сборы.

5. Для защиты своих интересов граждане каждой из сторон могут обращаться к судам, где могут выступать как истцы или ответчики и иметь право пользоваться услугами поверенных, управляющих и других представителей своих интересов. При этом, если действовавшие в России судебные учреждения не будут восстановлены во всех своих правах и вместо них будут учреждены новые, так называемые народные суды, то в таком случае подданным Украинской республики представляется право обращаться: 1, либо к содействию своих судов, действующих на территории Украины по выбору сторон, а если не последует согласия, то по указанию консула, 2, либо к со-

действию консульского суда, учреждаемого при консуле на началах третейского разбирательства. Дела, находящиеся в производстве закрытых судов и возникшие там по просьбе какого либо украинского подданного по ходатайству последнего передаче консулу для дальнейшего направления либо разрешения. Правила о консульских судах и наказе консулу подлежит разработке и утверждению украинского правительства.

6. Граждане каждой из сторон не могут быть принуждаемы на территории другой стороны к служебным, административным, военным повинностям, за исключением опеки. Они освобождаются от всяких повинностей, принудительных займов, реквизиций и работ всякого рода. Обыски у них могут быть производимы с ведома консула и в присутствии представителя последнего, а аресты только с согласия консула.

7. Акционерные общества и другие коммерческие, страховые, промышленные или финансовые общества, которые правомерно возникли по действовавшим и действующим законам своей страны и имеют пребывание в одной из обеих сторон, должны быть признаны другой стороной законно существующими и пользоваться всеми правами, предоставленными им по уставу, регулирующему деятельность этого общества.

БАНКИ

1) Каждая из договаривающихся сторон допускает действия своих банков и их отделений на территории другой стороны, причем эти банки действуют вполне автономно и свободны от национализации.

2) Акционеры национализированных банков, украинские подданные, получают от Русского Правительства либо свои акции, которые освобождаются от всяких запретов, налогов и поборов, либо получают стоимость этих акций по курсу последней официальной котировки на Петербургской Бирже. Клиенты национализированных банков, украинские граждане, получают право перевести свои вклады, % бумаги и другие ценности в открываемой банк Украинской Республики, либо получить все капиталы на руки и перевести их в Украину, уплатив все платежи, если таковые причитаются от них.

3) Что касается банков и их отделений, функционирующих в данное время на Украине, то таковые объединяются в одно общее управление под руководством и контролем Украинского Правительства, и это управление продолжается до тех пор, пока правления этих банков, находящиеся в Петрограде и Москве, не будут национализированы. После денационализации банков все отделения переходят по принадлежности. Для руководства этими отделениями и направлениями деятельности их учреждается при Украинском Правительстве финансовый комитет.

[Копія. Машинопис.]

[ЦДАВО України, ф. 1709, оп. 1, спр. 2, арк. 11–16.]

[Проект запропонованих Українською Радою Москви пропозицій основ правового становища для української делегації при укладенні мирного договору з Радянською Росією. (Після 9 лютого 1918 р.)]

ПРОЕКТ

Основы правоположений, которые, по мнению Рады Украинской Колонии в Москве, необходимо иметь в виду Мирной Украинской делегации при заключении мира с Россией.

1. Немедленное заключение мира.

2. До заключения мира немедленное заключение перемирия на все время ведения мирных переговоров, как бы длительными они не были.

3. До восстановления экономических отношений и товарообмена — в полной мере немедленное возобновление хлебного отпуска со стороны Украины и отпуска мануфактуры со стороны России.

4. Оплата определенной части стоимости хлеба и мануфактуры (см. выше) золотом.

5. До восстановления публично и частно-правовых отношений в полной мере немедленное признание и восстановление на условиях взаимности элементарных национальных прав колонистов.

6. Установление границ исключительно на основании этнографического принципа, не считаясь с соображениями стратегического или ограничительно-экономического характера — применительно к принципам демократического и прочного мира.

7. Полный отказ договаривающихся сторон от желания влиять на государственную политику другой стороны, если в основу заключаемого мира не будет положена идея федерации.

8. Одновременно с ведением мирных переговоров параллельная работа по вопросам прав колонистов, товарообмена и других частных вопросов в специальных комиссиях.

9. В основу регламента взаимно-национальных отношений должны быть положены начала равноправия, национально-персональной автономии и широкое право национального самоопределения колонистов.

10. Не ожидая конца мирных переговоров и ратификации мирного договора — взаимное признание местных национальных представителей (при условии снабжения последних надлежащими полномочиями).

11. В срок, указанный в предыдущем пункте, освобождение национально-колониальных организаций от гражданско-правовых ограничений административного надзора, наприм., со стороны комиссариата по национальным делам; установления ясного регламента, регулирующего существование национальных организаций вне усмотрения отдельных административных лиц; устранение возможности вмешательства отдельных лиц администрации в расходование средств национально-колониальных организаций.

12. Предоставление полной возможности по регламенту (см. выше) учреждения колониальными организациями школ, курсов, книгоиздательств, выпуска газет и т. п. мероприятий просветительного характера.

13. Предоставления права колониальным организациям является в той или иной мере представительством (агентством) правительства своей страны, напр., в области товарообмена.

14. Возможно быстрое заключение торгового договора, имея в виду, с одной стороны, обширнейшие колонии украинцев в России и наоборот — такие же колонии великороссов в Украине, а с другой стороны — стремление держателей свободного товара к возможно более быстрому сбыту последнего.

15. Изучение общих торгово-промышленных черт и условий России и Украины в противовес торгово-промышленным, индустриальным и вообще экономическим условиям жизни Европы.

16. Немедленное (см. выше п. 10) восстановление почтово-телеграфных и железнодорожных сношений; организация специальных поездов в целях упорядочения реэмиграции.

17. Возможно быстрое заключение почтово-телеграфной конвенции на началах существующего международного почтово-телеграфного Союза.

18. При выработке условий транспорта возможно более бережное отношение к интересам договаривающихся сторон в зависимости от условий, указанных в п. 15.

19. Справедливое отношение к разделу имущества общих железных дорог (напр., Моск. — Киево — Ворон. и др. ж. д.).

20. Предоставление взаимно-компенсирующих условий при обмене сырьем и фабрикатами — техническими, сельско-хозяйственными и другими машинами.

21. В связи с национализацией денежных капиталов и иных имущественных ценностей — национализированная у граждан часть таковых должна поступать в соответствующие государственные кассы.

22. Упорядочение гражданско-правовых отношений в связи с уничтожением судов старого типа и введением народных судов и других революционно-судебных установлений.

23. Признание экстерриториальности консульско-дипломатических учреждений. Освобождение колонистов от судебных, административных и военных повинностей, принудительных займов и реквизиций. Производство обысков исключительно с ведома консулов и в присутствии последних (или их представителей). Допущение арестов только с согласия консула.

24. В интересах прочности и демократичности заключаемого мира — вдумчивое и справедливое отношение к разверстке государственного долга.

[Копія. Машинопис.]

[ЦДАВО України, ф. 1709, оп. 1, спр. 2, арк. 7—9.]

[Повідомлення керівників українського відділу Наркомату в справах національностей РСФРР про примусове припинення діяльності Ради української колонії в Москві. (22 травня 1918 р.)]

РОССИЙСКАЯ
ФЕДЕРАТИВНАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ
СОВЕТСКАЯ РЕСПУБЛИКА
при НАРОДНОМ КОМИССАРИАТЕ
по НАЦИОНАЛЬНЫМ ДЕЛАМ
УКРАИНСКИЙ ОТДЕЛ

22 мая 1918 г.

№ 11

Гор. Москва

До Президії Ради Української Колонії в Москві

Основуючись на тім:

1) Що рада Української Колонії в Москві засновувалася на ґрунті Київської Центральної Ради і тому вже не може відноситись прихильно до Совітської Влади;

2) Що окремі організації, які входять у склад Ради, відносяться вороже до Совітської Влади;

3) Що після заборонення вести реєстрацію українських громадян Рада продовжувала вести її і припинила се лише після другого заборонення;

4) Що Рада, котра перше виконувала консульські обовязки, хоч і здала їх, але складу свого після того не змінила, і

5) що існування окремої культурно-просвітньої інституції, котра не підлягає жадній контролі, в той час, як при Українським Відділі існує вже культурно-просвітня секція, ми вважаємо злишнім і небажаним, ми отсим заявляємо:

Рада Української колонії в Москві з сього часу як така не існує.

Все майно і гроші члени бувшої Ради можуть одержати і ліквідувати свої справи протягом 3-х днів. Що ж до печаток і документів, то всі вони мають бути здані Українському Відділові Народнього Комісаріату Справ Національних.

Постанова ся тим більше необхідна, що Рада і організації, які входять в її склад, рішуче відмовилися виявити своє відношення як до перевороту Скоропадського, так і до Світської влади.

Завідувач Українськ. Відділом

Помічн. Завід. Відділом

Писар Відділу

[Оригінал. Машинопис.]

[ЦДАВО України, ф. 1709, оп. 1, спр. 2, арк. 3, 3 зв.]

І. Кулик

Сова-Степняк

Чабан

[Звернення більшовицького комісара з українських справ Московської області Сова-Степняка до голови Ради української колонії в Москві Євгена Козинцева з вимогою передати консульські печатки Української Держави. (До 1 червня 1918 р.)]

Голові Ради Української колонії в Москві

Е. Я. Козинцеву

Постановлением Президиума Москов. Совета раб., кр. и солд. деп. с согласия представителя Всеукраинской Рады раб., кр. и солд. депутат. т. Сквирского — я назначен комиссаром по украинским делам Московской области. Помощ. мой т. Сокол.

Вследствие этого я приглашаю Вас завтра в 12 ч. дня в пом. Президиума Солд. сек. явиться со всеми консульскими делами и печатью для сдачи таковых мне.

Комиссар по Украинским делам

Помощник

[Оригінал. Машинопис.]

[ЦДАВО України, ф. 1709, оп. 1, спр. 2, арк. 5.]

М. О. Сова-Степняк

В. Сокол

[Ультимативна вимога завідувача українського відділу Наркомату в справах національностей РСФРР Сова-Степняка до голови Ради української колонії в Москві Євгена Козинцева негайно передати документацію й печатки. (1 червня 1918 р.)]

РОССИЙСКАЯ
ФЕДЕРАТИВНАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ
СОВЕТСКАЯ РЕСПУБЛИКА
НАРОДНЫЙ КОМИССАРИАТ
ПО ДЕЛАМ НАЦИОНАЛЬНОСТЕЙ
УКРАИНСКИЙ ОТДЕЛ

1 июня 1918 г.

№ 191

Гор. Москва

Срочно

Вторично

Бывшему Председателю Рады
Московской Колонии

Предлагаем Вам немедленно сдать Украинскому отделу при Народном Комиссариате по делам Национальностей все дела, отчетность и печати б. «РАДЫ».

Если в трехдневный срок со дня получения этого отношения не будет исполнено — дело направлено будет в Комиссию по Борьбе с контрреволюцией и спекуляцией.

Предлагаем немедленно явиться в Комиссариат сегодня по случаю похищения членами Рады важных документов.

Заведующий Отделом

(подпись: Сова-Степняк)

Секретарь Отдела

Чебан

[Оригінал. Машинопис.]

[ЦДАВО України, ф. 1709, оп. 1, спр. 2, арк. 4.]

[Звернення представників української громади Москви до Наркомату закордонних справ РСФРР з проханням узяти під захист права громадян Української Держави. (6 червня 1918 р.)]

В Комиссариат Иностранных Дел Российской Социалистической Федеративной Советской Республики

Членов комиссии Украинской Республики по подготовке матерьялов для мирнаго Договора с Российской Федеративной Советской Республикой — С. М. Хвостова и Ю. В. Авдиева и Головы Рады Украинской колонии в Москве Е. Я. Козинцева

Заявление

В Москве проживает несколько десятков тысяч украинцев, объединенных избранной ими Радой. Как иностранцы они вполне автономны в своих культурно-национальных делах и в этой области подлежат лишь ведению Комиссариата по Иностранным делам, а между тем как в дела Украинской Колонии в Москве совершенно противозаконно, в лице представителей Совы-Степняка, Сокола и Кулика, вмешивается учрежденный Комиссариатом по Делах Национальностей Украинский Отдел, который направляет все усилия к тому, чтобы прекратить деятельность Рады как таковой и всех существующих при ней организаций.

Названный отдел Комиссариата по делам Национальностей, коему подлежит ведать организациями подданных Российской Советской Республики, а не Украинской, поселившись в одном помещении с Радой:

1. Систематически проявляет стремление к подчинению себе Рады Украинской Колонии.
2. Принуждает Раду приостановить регистрацию украинцев.
3. Противозаконно на бланках рады, но своей печатью выдавал Украинским гражданам удостоверения.
4. Потребовал от Рады (отношение от 22 мая за № 11) сдачи ему всех дел, печати и освобождения помещения в течение 3-х дней.
5. Устроил в помещении Рады, без ее на то согласия, общежитие для разных лиц и открывает там столовую.
6. Вторично потребовал от Головы Рады (отношение от 1-го июня с. г. за № 191) сдачи ему в течение 3-х дней всех дел, печати и отчетности Рады, причем в этом случае Голову Рады называет «бывшим председателем», а Раду — «бывшей Радой», добавляя, что в случае неисполнения передачей дел в Комиссию по борьбе с Контрреволюцией.

Проживающие в Москве украинцы считают подобное к ним отношение совершенно не допустимым и оскорбительным.

Г. Раковский, председатель Комиссии, делегированной Российской Республикой на мирную конференцию в Киев, на одном из первых заседаний названной конференции торжественно заявил, что украинцев, живущих на территории Российской Советской Республики, никто не при-

тесняет, тем не менее отношение к украинцам делается невыносимым, что явствует из указанного выше вмешательства Украинского Отдела при Комиссариате по Делах Национальностей.

Считая, что упомянутое отношение оскорбляет достоинство Украинской Республики, которая в настоящее время ведет мирные переговоры с Российской Республикой, мы вынуждены просить Комиссариат Иностранных Дел:

1. Письменно подтвердить нам, что колонисты, граждане Украинской Республики как иностранцы, подлежат ведению исключительно Комиссариата Иностранных дел.

2. Своеобразно с этим принять все необходимые меры к немедленному прекращению какого бы то ни было вмешательства в культурно-национальные дела Украинской колонии со стороны других комиссариатов или их отделов.

3. Немедленно освободить Раду от всех назначенных ей комиссаров.

В виду того, что Украинский отдел при Комиссариате по Делах Национальностей (отношения от 22 мая с. г. за № 11 и от 1 июня за № 191) предоставил лишь ТРЕХДНЕВНЫЙ срок для ликвидации и передачи ему всех дел Рады Украинской Колонии — мы просим Комиссариат Иностранных Дел об исполнении изложенной просьбы в возможном непродолжительном времени, дабы предупредить намерения Украинского отдела привести в исполнение его угрозы.

Считаем своим долгом сообщить, что копия настоящего обращения и имеющего последовать ответа Комиссариата Иностранных Дел будут представлены в Комиссию по подготовке матерьялов для мирного договора.

Члены Комиссии Украинской Республики по подготовке матерьялов для мирного договора с Россией.

Голова Рады

6/VI. 1918 г.

[Чернетка. Машинопис.]

[ЦДАВО України, ф. 1709, оп. 1, спр. 2, арк. 6, 6 зв.]

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. 1709, оп. 1.

2. Бюллетень Украинской Рады военных и рабочих депутатов гор. Севастополя. — 1917. — 22 декабря.

3. *Грушевський М.* Спомини / Михайло Грушевський // Київ. — 1989. — № 8. — С. 103–154.

4. Знамя трудовой коммуны. — Москва, 1918. — 7 сентября.

5. Известия Московского Совета рабочих и солдатских депутатов. — 1917. — 12 (25) декабря.

6. К мирным переговорам с Украиной // Известия Всероссийского Центрального Исполнительного Комитета Советов. — 1918. — 27 апреля.

7. *Колоніус Д. М.* Як склалася рада української колонії в Москві / Д. Колоніус // Українське слово. — Москва, 1918. — № 1.

8. *Крутікова Н. Є.* Невідома сторінка з історії культури (Листування М. С. Грушевського та О. М. Горького) / Н. Крутікова // Слово і час. — 1994. — № 8. — С. 38–49.

9. *Мельниченко В. Ю.* Михайло Грушевський у Москві: авторська енциклопедія-хроноскоп / Володимир Мельниченко. — Київ : Либідь, 2015. — 568 с.

10. Нова Рада. — Київ, 1917. — 16 листопада.

11. Нова Рада. — Київ, 1917. — 17 листопада.

12. *Чикаленко Є. Х.* Щоденник (1907–1917) / Євген Чикаленко. — Київ : Темпора, 2011. — 480 с.